

VILIJA TARMAGADZĖ

Vilnius University

Koncepcja rodziny w przestrzeni litewskiej polityki rodzinnej

The conception of the family in the realm of Lithuanian family policy

Abstract: The family, its conceptualization and functioning, as well as family policy are discussed at the personal, community and state level. This makes sense because different cultural, historical, ethical, social and other alternations affect the assessment and evaluation of these three significant components. Besides family policy is a very important part of public policy in a state, what makes obvious impact on every human life (even those who are living not in a family).

The aim of this article is to shed light on the concept of family, family functioning and family policy as three mutually interacting components in a unified narrative.

The object of study is the concept of family, family functioning and family policy from the perspective of its content.

The research methods employed include analysis and design of scientific literature and documents.

The article analyzes the definition of family, paying particular attention that different authors present various definitions of families. Although these definitions focus on different aspects of families (e.g. marriage, community, the continuity of the nation, etc.), it is shown that in each country the concept of a family is regulated by laws, by which regulations (and other legal documents) are prepared. The legal concept of a family in Lithuania is still not entirely clear. The concept is not defined in the Constitution and marriage is not indicated as an obvious attribute of being a family. Meanwhile, the Family Policy Concept (2008) clearly defines a family, indicating that marriage is necessarily between a man and a woman.

The recognition of families only by marriage has raised many discussions among politicians, particular public interest groups and private individuals in Lithuania. These discussions became even stronger when the Constitutional Court stated that the Fami-

lyPolicyConcept(2008) contradicts the Constitution of Lithuania. Having in the mind, that the implementation of family policy in Lithuania is fragmented, lacks a unitary system, including the absence of an official institution responsible for family policy (this function is currently delegated to The Ministry of Social Security and Labour), the implementation of family policy is legislated and implemented without correct procedures.

Following the concept of family, family functioning and family policy analysis, it can be stated that the concept of family and its functions is different. They are both influenced by different views from scholars, politicians' and other particular persons' or groups' regarding marriage, as well as socio-cultural, political and other factors.

The variety of family conceptions encourages debate, which should not persist and interfere with the formation and implementation of State family policies. The concept of family, family functions and family policies are considered as three mutually interacting components. Based on this, the tools of appropriate and thoughtful family policy implementation can be formulated and developed.

Family policy in Lithuania is not yet sufficiently formulated in both conceptual and realizable levels. For that reason it is necessary to do a comprehensive study in order to provide a basis for implementing new family policies based on that study. Likewise, to develop the concept of family and family function, it is necessary to formulate an Educational Policy Concept and to implement its strategies, designing the tools for its implementation in the context.

Keywords: family, conception of the family, Lithuanian family policy.

Wprowadzenie

Mówienie i myślenie o rodzinie dla większości z nas jest codziennością, tak iż nawet często nie zastanawiamy się nad definicją tego słowa, ponieważ każdy ma zazwyczaj swoją własną – w zależności od wybranego metodycznego podejścia lub określonego rozumienia rodziny, wynikającego z doświadczenia życiowego, poglądów. Może to się pokrywać ze zdaniem na ten temat innych osób lub grup, może się też różnić. Różnice te mogą być spowodowane nieistotnymi faktami, np. miejscem zamieszkania dorosłych członków rodziny (dziadków, dzieci) lub mieć charakter kontrowersyjny (życie w związku małżeńskim lub poza nim). Zazwyczaj człowiek w życiu kieruje się swoimi wartościami moralnymi, natomiast w przypadku innego, odmiennego pojmowania rodziny, otwiera się pole do konfliktów, które mogą spowodować rozłam w społeczeństwie. Oczywiście jest, że w takiej sytuacji, przynajmniej w przestrzeni prawnej, zakłada się uzgodnienie definicji rodziny. W tym miejscu warto zaznaczyć, że w badaniach nad rodziną na Litwie przez długi czas dominował funkcjonalizm strukturalny, zatem naukowcy zajmowali się tylko struk-

turą rodziny i jej funkcjami; nawet terminów „rodzina” i „małżeństwo” nierzadko używano jako synonimów¹. Ponadto wielość definicji rodziny, zdaniem S. Mikulionienė², wynika z faktu, że pojęcie „rodzina” jest głęboko zakorzenione w świadomości społecznej, natomiast w badaniach naukowych w definiowaniu tego pojęcia kierowano się różnymi kryteriami, które utrudniają jednoznaczną jego interpretację.

Na Litwie kwestie dotyczące określenia rodziny budzą ostatnio znaczne kontrowersje i mają na to wpływ różne czynniki – kulturowe, historyczne, polityczne, społeczne, ekonomiczne, edukacyjne itp. I jest to całkiem uzasadnione, ponieważ rodzina – jedna z najstarszych instytucji społecznych – ta dość nieliczna grupa, egzystuje w każdym społeczeństwie jako forma życia ludzi dorosłych i naturalne środowisko wychowawcze dzieci. Na Litwie, podobnie jak i w wielu krajach, aktualnym tematem staje się określenie rodziny i pełnionych przez nią funkcji, a także polityka rodzinna.

I chociaż tą problematyką zajmowało się i zajmuje się nadal wielu autorów³ (m.in. Bajoriūnas Z., 1997; 1997; Burvytė S., 2012; Vaitkevičius J., 1995 i inni), jednakże wciąż odczuwa się brak opracowań poświęconych zagadnieniom związanych z koncepcją rodziny, pełnionymi przez nią funkcjami i polityką rodzinną. Nowatorski charakter niniejszego artykułu nie polega na eksponowaniu pojęć dotyczących definicji rodziny, jej funkcji i polityki rodzinnej, lecz na uwydatnieniu powiązań powyższych trzech komponentów w przestrzeni znaczeniowej.

Celem tego artykułu jest ukazanie koncepcji rodziny, funkcji i polityki rodzinnej jako trzech współdziałających komponentów w ich warstwie treściowej. Obiektem badań staje się koncepcja rodziny, funkcje rodziny, polityka rodzinna w aspekcie znaczeniowym, natomiast metodami badawczymi – literatura naukowa, analiza dokumentów oraz modelowanie.

Wartość teoretyczna artykułu polega na ukazaniu różnych definicji rodziny, jej funkcji i polityki rodzinnej jako trzech współdziałających komponentów. W praktyce zaś stwarza przesłanki do kształtowania polityki rodzinnej z uwzględnieniem współuczestniczenia wspomnianych składników.

¹ I. Juozeliūnienė, *Janas Trostas ir šeimos sociologija: naujos tyrimo galimybės*, Vilnius 2003, s. 160.

² S. Mikulionienė, *Namų ūkiai ir šeimos Lietuvoje: sociodemografinis požiūris*, [w:] *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje*, Vilnius 1997, s. 38–63.

³ Z. Bajoriūnas, *Šeimos edukologija*, Vilnius 1997, s. 298; S. Burvytė, K. Ralys, R. Ilgūnienė, *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas*, Vilnius 2012, s. 275; J. Vaitkevičius, *Socialinės pedagogikos pagrindai*, Vilnius 1995, s. 306.

Definicja rodziny i jej funkcje

W ujęciu różnych autorów możemy spotkać wiele zróżnicowanych definicji rodziny. I. Juozeliūnienė⁴ (1992) uważa, że o wiele łatwiej jest określić to, co nie jest rodziną. Ponadto żadna z definicji rodziny nie odzwierciedla całej różnorodności form współczesnej rodziny. I w ogóle istnieje bardzo dużo definicji rodziny w zależności od przyjętych założeń teoretycznych i poglądów, ponieważ rodzina jest obiektem badań różnych dyscyplin naukowych (socjologii, historii, prawa, demografii i in.)⁵.

Poniżej zostanie przytoczonych kilka definicji rodziny, które charakteryzują się swoistością i zależą od rozłożenia akcentów w określeniu.

Z. Bajoriūnas⁶, jeden z najbardziej znanych litewskich badaczy zajmujących się problematyką rodziny, określa rodzinę jako biospołeczny, historycznie zdeterminowany organizm i pierwszą instytucję wychowawczą, która nakłada na małżonków i dzieci odpowiednie obowiązki.

L. Jovaiša⁷ definiuje rodzinę jako podstawową grupę społeczną, najważniejszą komórkę społeczeństwa o jedności cielesnej i duchowej, regenerującą naród i ludzkość.

A. Maceina⁸ postrzega rodzinę jako podstawę istnienia narodu – rodzina jest miniaturą narodu, ponieważ w niej kryją się załączki wszystkich dziedzin jego życia. Naród determinuje język rodziny, życie kulturalne, jednakże właśnie dzięki rodzinie trwa i odradza się. Cenne spostrzeżenie Maceiny⁹ brzmi: w rodzinie zbiegają się duże wrodzone skłonności i duże duchowe wymagania.

M. Karpel i E.S. Strauss¹⁰ uważają, że rodzina może być zdefiniowana jako:

- związek zapewniający jednostce utrzymanie ciągłości biologicznej, pozostawienie potomków,
- umowa sankcjonowana przez instytucje społeczne, określająca prawa i obowiązki członków rodziny,
- związek organizujący codzienne życie jego członków, obcowanie i współdziałanie, uporządkowanie bytu materialnego, spędzanie czasu wolnego,

⁴ I. Juozeliūnienė, *Pabaigos žodis. Pasaulis ir šeima: nacionaliniai šeimos ypatumai*, Vilnius 1992, s. 97–104.

⁵ V. Kanopienė, *Socialinė demografija*, Vilnius 2008, s. 270.

⁶ Z. Bajoriūnas, *Šeimos edukologija*, Vilnius 1997, s. 298.

⁷ L. Jovaiša, *Pedagogikos terminai*, Kaunas 1993, s. 79.

⁸ A. Maceina, *Pedagoginiai raštai*, Kaunas 1990, s. 764.

⁹ A. Maceina, *Saulės giesmė*, Vilnius 1991, s. 235.

¹⁰ M.A. Karpel, E.S. Strauss, *Family Evaluation*, New York 1983, s. 255.

- długoterminowe zobowiązanie społeczne podjęte w celu uspołecznienia dzieci, wspierania osób starszych,
- subiektywnie postrzegana struktura relacji, której osobliwości i znaczenie na swój sposób interpretują członkowie rodziny.

M. Petzold¹¹ określa rodzinę jako małą grupę społeczną złożoną z osób, które łączy więź międzyosobnicza w diadzie lub triadzie.

Według K. Miškinisa¹² rodzina nie jest zwykłą wspólnotą, stanowi ona wspólnotę osób, którą łączą więzy pokrewieństwa, współzależność, odpowiedzialność i opieka regulowane ustawami i społecznie uznanym porządkiem.

Jak wynika z kilku powyżej przytoczonych definicji, w określaniu rodziny akcentuje się jej szczególną wartość. Jedni badacze wysuwają na pierwszy plan jej rolę dla utrzymania ciągłości narodu¹³, inni zaś uwydatniają jej aspekt prawny¹⁴ oraz inne konteksty (wspólnotowe czy historyczne).

Jednakże w każdym społeczeństwie pojęcie rodziny definiuje się na podstawie przepisów prawnych wynikających z aktów normatywnych.

Na Litwie dotychczas w zasadzie opierano się na Koncepcji Państwowej Polityki Rodzinnej¹⁵.

1. Rodzina – podstawowe dobro społeczne, wynikające z natury ludzkiej i oparte na dobrowolnej umowie mężczyzny i kobiety przez złożenie przysięgi małżeńskiej, aby poświęcić swoje życie na budowanie relacji rodzinnych w celu zapewnienia członkom rodziny – mężczyźnie, kobiecie, dzieciom i wszystkim wspólnie – dobrobytu i rozwoju zdrowego społeczeństwa, żywotności i kreatywności narodu i państwa.
2. Rodzina ryzyka społecznego – rodzina, w której żyją dzieci poniżej 18. roku życia, i w której przynajmniej jeden z rodziców nadużywa alkoholu, narkotyków, środków psychotropowych lub substancji toksycznych, dotknięty jest nałogiem hazardu, a co za tym idzie, nie jest w stanie podjąć właściwej opieki nad dziećmi, stosuje przeciwko nim przemoc psychologiczną, fizyczną lub seksualną. Pomoc otrzymywaną od państwa wykorzystuje nie dla zaspokojenia potrzeb rodziny i dla-

¹¹ M. Petzold, *Familienentwicklungspsychologie: Einführung und Überblick*, München 1992, s. 155.

¹² K. Miškinis, *Šeima žmogaus gyvenime*, Kaunas 2003, s. 8.

¹³ L. Jovaiša, *Pedagogikos terminai...*, dz. cyt., s. 79; A. Maceina, *Saulės giesmė...*, dz. cyt., s. 235.

¹⁴ M.A. Karpel, E.S. Strauss, *Family Evaluation...*, dz. cyt., s. 252; K. Miškinis, *Šeima žmogaus gyvenime...*, dz. cyt., s. 8.

¹⁵ *Valstybinė šeimos politikos koncepcija*, Vilnius 2008, s. 3.

- tego pojawia się zagrożenie – przeciwko fizycznemu, umysłowemu, duchowemu, moralnemu rozwojowi dziecka i jego bezpieczeństwu.
3. Niepełna rodzina – rodzina albo rozszerzona rodzina, w której po zakończeniu małżeństwa brakuje jednego lub obojga rodziców.
 4. Rodzina duża – rodzina wychowująca troje lub więcej dzieci.
 5. Rodzina rozszerzona – małżonkowie, ich dzieci (adoptowane dzieci) jeżeli są, oraz wspólnie mieszkający bliscy krewni.

We wspomnianej koncepcji wyróżnionych zostało pięć typów rodziny oraz niejednoznacznie wskazano, że koniecznym atrybutem rodziny powinien być związek małżeński mężczyzny i kobiety.

Zatem jest oczywiste, że rodzina jest tylko wówczas, kiedy związek małżeński tworzą mężczyzna i kobieta. Tymczasem takiego akcentu brak w artykułe 38. Konstytucji RL¹⁶. Znajdujemy tam zapis: „Rodzina jest podstawą społeczeństwa i państwa. Państwo chroni i otacza opieką rodzinę, macierzyństwo, ojcostwo i dzieciństwo. Małżeństwo jest wynikiem wolnej woli mężczyzny i kobiety [...]. Prawa małżonków w rodzinie są równe. Prawem i obowiązkiem rodziców jest wychowanie swoich dzieci na uczciwych ludzi i dobrych obywateli oraz utrzymywanie ich do osiągnięcia pełnoletności. Obowiązkiem dzieci jest szacunek dla rodziców, opieka nad nimi, gdy się zestarzeją, i ochrona ich spuścizny”.

Pozostaje niejasna definicja prawna rodziny. Nie jest ona określona w Konstytucji RL, gdzie nie zostało wskazane, że podstawowym jej atrybutem jest małżeństwo. Tymczasem w Koncepcji Państwowej Polityki Rodzinnej definicja rodziny jest jednoznaczna, tam się mówi, że dla utworzenia rodziny konieczny jest związek małżeński mężczyzny i kobiety. Oczywiście taka sytuacja otwiera pole do dyskusji, które najczęściej dotyczą kwestii związanych z tym, czy koniecznym atrybutem rodziny powinno być małżeństwo.

Należy zaznaczyć, że dyskusja na ten temat toczy się nie tylko w kilku ostatnich latach. Według M. Gaigalienė¹⁷, jeszcze ponad dziesięć lat temu (ta uwaga dotyczy okresu przed odzyskaniem przez Litwę niepodległości w roku 1990) życie w związku pozamałżeńskim na Litwie utrudniały czynniki etnokulturowe, wyznawane wartości katolickie i obowiązujące zasady, dlatego przez większość ludzi takie związki były nietolerowane. Obecnie sytuacja zasadniczo się zmienia i socjologdy łączą te zmiany z rozprzestrzenieniem

¹⁶ *LR Konstitucija*, Vilnius 1992, s. 5.

¹⁷ M. Gaigalienė, *Moksleivių rengimo šeimai socialiniai pedagoginiai parametrai*, Vilnius 1998, s. 137 [niepublikowana praca doktorska].

się nowych form partnerstwa, przejmowaniem zachodniego stylu życia, kiedy przyszłość jest nieokreślona, niepewna, rosnący zaś indywidualizm zachęca do unikania małżeńskich zobowiązań. Chociaż stosunkowo nieduża część społeczeństwa pierwszeństwo oddaje tworzeniu rodziny przez niezalegalizowany związek, i patrzy na to w zasadzie tylko jako na preludeum do zalegalizowanego związku małżeńskiego, to jednak najmłodsze pokolenie, a zwłaszcza ci, którzy wiek uprawniający do zawierania małżeństwa osiągnęli w okresie transformacji społecznej, ekonomicznej, politycznej i kulturalnej kraju, coraz częściej opowiadają się za tworzeniem rodziny przez niezalegalizowany związek. Ponieważ młodsze pokolenie coraz przychylniej postrzega życie w związku niezalegalizowanym i jest zdania, że rodzina założona przez małżeństwo zalegalizowane jest przeżytkiem, toteż można przypuszczać, że w przyszłości będzie się zwiększać liczba wolnych związków, i że społeczeństwo będzie wykazywać większą tolerancję wobec tego zjawiska. Konserwatywne poglądy na to zjawisko, jako bardzo kłójące się z naszymi normami życia, słabną, natomiast wyraźne modernistyczne czy nawet awangardowe sądy jeszcze nie są powszechne. Obecnie zauważa się coraz bardziej tolerancyjny stosunek do tej nowej cechy współczesnej rodziny¹⁸.

Uznanie na Litwie za rodzinę wyłącznie zalegalizowanego związku małżeńskiego wywołało wiele gorących dyskusji wśród polityków i społeczności. Zwłaszcza nasiliły się one po orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego, który stwierdził, że Koncepcja Polityki Rodzinnej przeczy Konstytucji zarówno pod względem treści, jak i formy¹⁹. Zastrzeżenia specjalistów w zakresie prawa konstytucyjnego budzi określenie rodziny opartej wyłącznie na małżeństwie, ponieważ w takim przypadku kobieta, która wyszła za mąż, rozwiodła się i wychowuje dziecko jest uznana za niepełną rodzinę, natomiast kobieta wychowująca dziecko, która nigdy nie była w związku małżeńskim, takiego statusu nie ma.

Biorąc pod uwagę fakt, że dla większości mieszkańców Litwy małżeństwo było koniecznym i normalnym sposobem porządkowania życia, z nim człowiek wiązał swoją przyszłość, zmiana koncepcji małżeństwa, jako jednego z ważnych atrybutów rodziny, jest z trudem uświadamiana, zwłaszcza

¹⁸ V. Stankūnienė, A. Jonkarytė, S. Mikulionienė, A. Mitrikas, A. Maslauskaitė, *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*, Vilnius 2003, s. 388.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, Nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. x-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Vilnius 2008, s. 3.

na płaszczyźnie wartości. I jest to w pełni zrozumiałe, ponieważ taka zmiana koncepcji rodziny w zależności od kontekstu socjokulturalnego i prawnego prowadzi do modelu rodziny, w którym możliwe są różne interpretacje dotyczące małżeństwa i płci, nawet oddzielające je od siebie.

I fakt ten u większości budzi niepokój, ponieważ wybrana strategia rodziny w związku wolnym (niezalegalizowanym) jest sprzeczna nie tylko z wartościami chrześcijańskimi, lecz też podważa fundament tradycyjnej rodziny oraz może sprzyjać osłabieniu funkcji rodziny lub przyczynić się do innej ich interpretacji. Klasyfikacje funkcji rodziny różnią się między sobą nie tylko zasadami podziału, lecz też zakresem treści. Na przykład:

Z. Bajoriūnas²⁰ funkcje rodziny rozumie jako zaspokajanie potrzeb członków rodziny i wykonywanie związanych z nimi obowiązków (męża wobec żony, żony wobec męża, rodziców wobec dzieci, dzieci wobec rodziców, całej rodziny wobec poszczególnych członków rodziny i poszczególnych członków rodziny wobec całej rodziny, całej rodziny i poszczególnych jej członków wobec społeczeństwa)²¹. Wyróżnia on następujące funkcje rodziny:

- rodzenie dzieci,
- wychowywanie dzieci,
- zapewnienie ciągłości trwania narodu,
- gospodarcza i ekonomiczna,
- rekreacyjna,
- komunikacyjna,
- regulująca współżycie seksualne małżonków.

Według K. Miškinisa²² podstawowymi funkcjami rodziny są:

- utrzymanie ciągłości rodziny,
- wychowanie dzieci i socjalizacja,
- zapewnienie ciągłości trwania narodu,
- gospodarcza i ekonomiczna,
- rekreacyjna,
- obcowanie,
- emocjonalna,
- zaspokajanie potrzeb seksualnych.

Zatem ci dwaj autorzy, którzy badali funkcje rodziny w dziesiątym dziesięcioleciu ubiegłego stulecia, wyróżniają identyczne funkcje, tylko nieco inaczej je nazywają, na przykład K. Miškinis jedną z funkcji rodziny nazywa

²⁰ Z. Bajoriūnas, *Šeimos edukologija...*, dz. cyt., s. 28.

²¹ Tamże, s. 15.

²² K. Miškinis, *Šeima žmogaus gyvenime...*, dz. cyt., s. 25.

obcowaniem, Z. Bajoriūnas zaś komunikacją, chociaż znaczenie ich w zasadzie się nie różni.

W tym samym czasie problematyką tą zajmowali się inni naukowcy. J. Uzdila²³ wyróżnia funkcję reprodukcyjną, wychowawczą, ekspresywno-rekreacyjną, społeczno-ekonomiczną, duchowo-psychologiczną i bytową. Klasyfikacja J. Bikulčiausa²⁴ jest następująca: utrzymanie ciągłości rodziny, socjalizacja i wychowanie dzieci, funkcja gospodarczo-ekonomiczna, rekreacyjna, funkcja obcowania, zaspokajanie potrzeb seksualnych. Jak widzimy, w powyższych klasyfikacjach zostały tylko trochę inaczej rozłożone akcenty, np. J. Bikulčius wyróżnia funkcję seksualną, tymczasem J. Uzdila włącza ją do funkcji reprodukcyjnej.

Niektórzy autorzy wyróżniają tylko podstawowe funkcje rodziny. G. Purvaneckienė²⁵ na podstawie wykonanych badań stwierdza, że wychowanie dzieci, więzi emocjonalne łączące małżonków, zaspokajanie materialnych potrzeb rodziny to trzy najważniejsze funkcje. J. Vaitkevičius²⁶ podaje następującą klasyfikację: utrzymanie ciągłości rodziny, wychowanie nowego pokolenia i socjalizacja, przekazanie dziedzictwa kulturowego następnym pokoleniom, prowadzenie gospodarstwa domowego, organizowanie życia członków rodziny, kontrola nad ich zachowaniem, wzajemne wsparcie.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na fakt, że funkcje rodziny wyróżniane przez wyżej wymienionych autorów związane były z małżeństwem. Tymczasem S. Burvytė²⁷, po dokonaniu analizy funkcji rodziny wyróżnianych przez różnych autorów (bierze pod uwagę nie tylko związek małżeński, lecz też inne formy związku między mężczyzną a kobietą), uogólnia je i wymienia podstawowe, takie jak:

- reprodukcyjna,
- gospodarczo-ekonomiczna,
- socjalizacyjna,
- psychologiczna,
- rekreacyjna,
- seksualna.

²³ J. Uzdila, *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*, Vilnius 1993, s. 121–123.

²⁴ J. Bikulčius, *Šeimyninio gyvenimo darną ir jo išsaugojimo paslaptys*, Panevėžys 1995, s. 14.

²⁵ G. Purvaneckienė, *Lietuvos gyventojų nuomonė apie vyro ir moters vaidmenis visuomenėje. Lietuvos šeima*, Vilnius 1995, s. 106.

²⁶ J. Vaitkevičius, *Socialinės pedagogikos pagrindai*, Vilnius 1995, s. 190.

²⁷ S. Burvytė, K. Ralys, R. Ilgūnienė, *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas*, Vilnius 2012, s. 44.

To takie jest stanowisko badaczki dotyczące funkcji rodziny, jednakże w życiu państwa obowiązują przepisy odpowiednich ustaw i należy zaznaczyć, że w Koncepcji Oświaty na Litwie (2008) wyróżnia się „Podstawowe funkcje rodziny w życiu jednostki i społeczeństwa:

1.9.1. Budowanie wspólnoty jednostek – nawiązanie kontaktów interpersonalnych i ich rozwój, wychowywanie partnerskiego wzajemnego szacunku i wsparcia, zaufania i odpowiedzialności w wypełnianiu obowiązków małżeńskich i rodzicielskich.

1.9.2. Prokreacyjna – poczęcie nowego życia z miłości, które opiera się na rozumieniu istoty macierzyństwa i ojcostwa, wychowywanie dzieci.

1.9.3. Wychowanie i socjalizacja – przekazywanie dziedzictwa kulturowego i wartości, norm zachowania i podstawowego zasobu wiedzy, rozwijanie umiejętności poznawania i obcowania, ujawnianie zdolności człowieka i zapewnienie możliwości ich realizacji, kształtowanie płciowej tożsamości osoby (pojmowanie ról pełnionych przez mężczyznę i kobietę w rodzinie i społeczeństwie), kształtowanie samoświadomości, rehabilitacja społeczna.

1.9.4. Opieka i rekreacja – zapewnienie opieki istocie ludzkiej, bezpieczeństwa psychologicznego (zwłaszcza dzieciom, ludziom w starszym wieku i niepełnosprawnym), kształtowanie psychofizycznej dojrzałości, odbudowa i podtrzymywanie sił psychicznych, fizycznych i duchowych człowieka.

1.9.5. Tworzenie gospodarstwa domowego – wychowywanie umiejętności prowadzenia wspólnej działalności, kształtowanie poczucia solidarności i subsydiarności, odpowiedzialności za podjęte zobowiązania, rozwijanie samodzielności, zapewnienie bytu materialnego, kształtowanie umiejętności budowania życia rodzinnego i nawyków pracy”.

A zatem rodzina jest postrzegana jako związek mężczyzny i kobiety, na podstawie którego tworzy się wspólnota osób, której są przypisane odpowiednie funkcje. Na poziomie państwa znajduje to zazwyczaj odzwierciedlenie zarówno w koncepcji rodziny, jak i polityce rodzinnej.

Dylemat polityki rodzinnej na Litwie

Polityka rodzinna jest ważną częścią polityki każdego państwa, która jest budowana na pewnej podstawie. Na Litwie byłaby nią Państwowa Koncepcja Rodziny²⁸, zgodnie z którą powinna być kształtowana Państwowa Polityka

²⁸ *Valstybinė šeimos politikos koncepcija...*, dz. cyt., s. 5–6.

Rodzinna. E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė²⁹, która szczegółowo badała politykę rodzinną stwierdza: „Kształtowanie na Litwie polityki oświatowej od samego początku nie było konsekwentnym procesem. Cele polityki rodzinnej były wymieniane w bardzo różnych dokumentach albo przy określaniu środków związanych z realizacją polityki rodzinnej, nie nazywając tego polityką rodzinną”.

I to jest oczywiste, ponieważ w roku 1996 została zatwierdzona przez rząd Koncepcja Polityki Rodzinnej i Kierunki Działalności, jednak nie został wskazany cel polityki oświatowej. Tak więc w 1996 roku w uchwale Rządu Republiki Litewskiej „O Koncepcji Polityki Rodzinnej i Kierunkach Działalności”³⁰ określone zostały środki służące do realizacji polityki rodzinnej w dziedzinie zatrudnienia, wsparcia rodziny, ochrony praw dziecka, zapewnienia mieszkania, zdrowia matki i dziecka, i wychowania moralnego. I, jak słusznie zauważa Kavoliūnaitė-Ragauskienė³¹, Koncepcja Polityki Rodzinnej przyjęta w 1996 roku została następnie potwierdzona w roku 2002 w Długoterminowej Strategii Rozwoju Gospodarczego Litwy do roku 2015³², gdzie polityka rodzinna (usługi, zapomogi dla rodzin i inne) nie jest odrębną dziedziną działalności, lecz jedynie częścią polityki społecznej. Brak o niej wzmianek również wśród środków i działań zmierzających do realizacji celów strategicznych (część 5. powyższej strategii). Problematyka polityki rodzinnej nie została odzwierciedlona nawet w analizie strategicznej SWOT (część 1.)

Co prawda, w przyjętej w 2004 roku uchwale Republiki Litewskiej „O Narodowej Strategii Polityki Demograficznej” był przewidziany strategiczny cel w dziedzinie dobrobytu rodziny – promowanie modelu rodziny samodzielnej i aktywnej, opartej na wzajemnej odpowiedzialności jej członków i zapewniającej im opiekę, gwarantującej ciągłość pokoleń oraz tworzenie warunków prawnych, społecznych, ekonomicznych sprzyjających wzmocnieniu rodziny i jej wszechstronnemu funkcjonowaniu.

Jednak nie zostały wyznaczone cele polityki rodzinnej i to miało wpływ na fragmentaryczny charakter jej realizacji. Nie bez znaczenia jest brak instytucji odpowiedzialnej za kształtowanie i realizowanie polityki rodzinnej,

²⁹ E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *Viešosios šeimos politikos kūrimo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje*, Vilnius 2012, s. 11.

³⁰ *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl šeimos politikos koncepcijos ir veiksmų krypčių”*, Vilnius 1996, s. 1–5.

³¹ E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *Viešosios šeimos politikos...*, dz. cyt., s. 11.

³² *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija*, Vilnius 2002.

choć w zasadzie taka instytucja kształtująca Politykę Oświatową formalnie istnieje. Może nią być Sejm RL, lecz tego nie wystarcza do kształtowania i realizowania Polityki Rodzinnej. Z drugiej zaś strony taką instytucją jest Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, w którego składzie jest również Departament Dobrobytu Rodziny. Pomimo to polityka rodzinna w zasadzie nie była realizowana, brakowało podstawowych przesłanek – nie były sformułowane cele polityki rodzinnej.

Dopiero w 2008 roku Rząd RL zatwierdził Koncepcję Państwowej Polityki Rodzinnej, w której został sformułowany cel:

„[...] nakreślenie i prowadzenie wspólnej polityki ukierunkowanej na podtrzymanie i wzmocnienie instytucji rodziny, mającej na celu zapewnienie ogólnych warunków do świadczenia rodzinie zróżnicowanej pomocy państwowej i społecznej we wszystkich dziedzinach życia w dążeniu do stworzenia sprzyjających warunków dla bycia jej autonomiczną, odpowiedzialną, trwałą, stabilną, aktywną i samodzielną instytucją, potrafiącą wszechstronnie pełnić swoje funkcje”³³.

Także zostały wskazane w niej „priorytety polityki rodzinnej – stworzenie środowiska przyjaznego rodzinom:

- stworzenie odpowiednich warunków do realizowania prokreacyjnej funkcji rodziny, zwłaszcza w powiązaniu z innymi funkcjami zapewniającymi socjalizację,
- rozszerzenie dyferencjalnych świadczeń kompleksowych rodzinie w celu wzmocnienia roli rodziców jako pierwszych i najważniejszych wychowawców, zachowania rodziny i odpowiedniej socjalizacji dzieci,
- wspieranie programów oświatowych i społecznych, które przyczynią się do odtworzenia pozytywnych doświadczeń rodzinnych i w ten sposób pomogą osobom, które takich doświadczeń nie mają (sieroty, dzieci wychowywane w rodzinach niepełnych, rozwiedzionych, samotnie wychowywane dziecko) w zaszczepieniu odwagi i przekonania do zakładania rodziny poprzez małżeństwo,
- kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec rodziny, w pierwszej kolejności przez państwowy system oświatowy, inne instytucje państwowe i organizacje społeczne, ograniczenie wpływu czynników przyczyniających się do niszczenia instytucji rodziny”³⁴.

I chociaż w Koncepcji Państwowej Polityki Rodzinnej został wskazany cel polityki rodzinnej, priorytety, zasady, kierunki działań polityki rodzin-

³³ *Valstybinė šeimos politikos koncepcija...*, dz. cyt., s. 14.

³⁴ Tamże, Rozdz. 3, s. 14–15.

nej w zakresie kultury, wychowania dzieci i oświaty, a nawet znajduje się zapis dotyczący realizacji koncepcji, mówiący o tym³⁵, że w celu zapewnienia konsekwentności, konceptualności i długoterminowości oraz ciągłości i koordynacji zakłada się instytucję kształtującą i realizującą politykę rodzinną (np. w wyniku reorganizacji Ministerstwa Oświaty i Nauki, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej i innych ministerstw zostaje powołane Ministerstwo Rodziny i Opieki nad Dziećmi). W Sejmie zgłoszono utworzenie Komitetu ds. Rodziny i Dziecka, jednakże propozycja nie znalazła poparcia. Nie powołano instytucji, nie dokonano analizy w zakresie realizacji tej koncepcji. Również przedstawiane w koncepcji problemy nie odpowiadają realnym sytuacjom, jest niemało wątpliwych twierdzeń³⁶. *A priori* można stwierdzić, że powyższa koncepcja nie jest systematycznie realizowana. Poza tym jej realizacja będzie i nadal pozostawia wiele do życzenia, ponieważ w 2011 roku w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego RL stwierdza się, że Sejm w Państwowej Koncepcji Polityki Rodzinnej po określeniu pojęć rodziny, zgodnej rodziny, rodziny rozszerzonej, rodziny niepełnej, podaniu jej definicji i wydaniu postanowienia o przyjęciu tej koncepcji, nie przestrzegał postanowień konstytucji w zakresie uregulowania stosunków prawnych w rodzinie, lecz kierował się aktami prawnymi o niższej randze przyjętymi przez Sejm. Świadczy to o tym, że w Republice Litewskiej Państwowa Polityka Rodzinna (2008) jest kwestionowana. Ponadto, jak wskazano w tym samym orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego, „Sformułowane w koncepcji pojęcia i ich określenia według swego znaczenia są nowymi normami prawnymi, na które Sejm i Rząd powinien zwrócić uwagę podczas przygotowywania aktów prawnych w dziedzinie polityki rodzinnej i dostosować je do założeń koncepcji. Okazało się, że nowe normy prawne, na które należy zwrócić uwagę, przyjmując uchwały w dziedzinie polityki rodzinnej, nie mogą być zatwierdzone w podstawowym akcie prawnym, dlatego założenia Koncepcji przeczą Konstytucji”. Zatem orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wskazało sprzeczność Państwowej Polityki Rodzinnej wobec Konstytucji RL, co jeszcze bardziej komplikuje sytuację konceptualnej podstawy polityki rodzinnej. Z powyższego wynika, że polityka rodzinna na Litwie nie jest dostatecznie uzasadniona konceptualnie i wdrażana. I to może mieć wpływ na niesprecyzowanie pojęcia „rodzina” i pełnionych przez nią funkcji.

³⁵ Tamże, Rozdz. 5, s. 20–21.

³⁶ E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *Viešosios šeimos politikos...*, dz. cyt., s. 15.

Wnioski

Rozumienie pojęcia „rodzina” i jej funkcji jest różne. Mają na to wpływ poglądy uczonych, polityków i innych zainteresowanych osób lub grup społecznych wobec instytucji małżeństwa, kontekst społeczno-kulturalny, polityczny oraz inne czynniki. Rozumienie pojęcia „rodzina” i różnorodność pełnionych przez nią funkcji skłania do polemiki, która nie może dłużej trwać i przeszkadzać kształtowaniu w kraju polityki rodzinnej i jej realizacji. Pojęcie rodziny, funkcje rodziny i polityka rodzinna rozpatrywane są jako trzy współdziałające komponenty i na ich podstawie koordynowane są działania i środki dotyczące realizacji polityki rodzinnej.

Polityka rodzinna na Litwie nie jest w dostatecznym stopniu ukształtowana zarówno w przypadku koncepcji, jak i realizacji. Żeby tę sytuację zmienić, należy wykonać szczegółowe badania w zakresie kształtowania polityki rodzinnej i na ich podstawie, po sprecyzowaniu pojęcia rodziny i jej funkcji, należy opracować koncepcję polityki rodzinnej i strategię jej wdrażania, dostosowując sposoby do jej realizacji w kontekście trzech współdziałających czynników (pojęcie rodziny, funkcje rodziny, polityka rodzinna).

Tłumaczenie z języka litewskiego: Barbara Dvilevič

Bibliografia

- Bajoriūnas Z., *Šeimios edukologija*, Vilnius 1997.
- Bikulčius J., *Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys*, Panevėžys 1995.
- Burvytė S., Ralys K., Ilgūnienė R., *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas*, Vilnius 2012.
- Gaigalienė M., Moksleivių rengimo šeimai socialiniai pedagoginiai parametrai, Vilnius 1998 [niepublikowana praca doktorska].
- Jovaiša L., *Pedagogikos terminai*, Kaunas 1993.
- Juozeliūnienė I., *Pabaigos žodis. Pasaulis ir šeima: nacionaliniai šeimoms ypatumai*, Vilnius 1992.
- Juozeliūnienė I., *Janas Trostas ir šeimoms sociologija: naujos tyrimo galimybės*, Vilnius 2003.
- Kanopienė V., *Socialinė demografija*, Vilnius 2008.
- Karpel M.A., Strauss E.S., *Family Evaluation*, New York 1983.
- Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., *Viešosios šeimos politikos kūrimo ir įgyvendinimo problemos Lietuvoje*, „Teisės problemos”, Vilnius 2012, nr 1(75).
- LR Konstitucija*, Žinios 1992, nr 33–1014, Vilnius 1992.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl šeimos politikos koncepcijos ir veiksmų kryptių”, Žinios 1996, nr 28–684, Vilnius 1996.
- Maceina A., *Pedagoginiai raštai*, Kaunas 1990.
- Maceina A., *Saulės giesmė*, Vilnius 1991.

- Maslauskaitė A., *Šeimos politika ES ir Lietuvoje*, [w:] A. Davidavičius, E. Platovas (red.), *Šeimos politikos ir teisės iššūkiai besiplėčiančioje Europoje (2004–2005)*, Vilnius 2004.
- Mikulionienė S., *Namų ūkiai ir šeimos Lietuvoje: sociodemografinis požiūris*, [w:] *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje*, Vilnius 1997.
- Miškinis K., *Šeima žmogaus gyvenime*, Kaunas 2003.
- Petzold M., *Familienentwicklungspsychologie: Einführung und Überblick*, München 1992.
- Purvaneckienė G., *Lietuvos gyventojų nuomonė apie vyro ir moters vaidmenis visuomenėje*, [w:] *Lietuvos šeima*, Vilnius 1995.
- Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A.A., Maslauskaitė A., *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*, Vilnius 2003.
- Uzdila J., *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*, Vilnius 1993.
- Vaitkevičius J., *Socialinės pedagogikos pagrindai*, Vilnius 1997.

Netografia

- Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas Nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. x-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Vilnius 2008, <http://www.lrkt.lt/Dokumentai2011.html> [dostęp: 10.05.2012].
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 m. ilgalaikė strategija, Vilnius 2002, <http://www.ukmin.lt/web/lt/lietuvos-ukio-ekonomikos-pletros-strategija> [dostęp: 04.05.2012].
- Valstybinė šeimos politikos koncepcija, Vilnius 2008, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1 [dostęp: 12.05.2012].

